

УДК 502.72 : (477.84)

**СТАТУС ПРИРОДООХОРОННОЇ ТЕРИТОРІЇ ЯК
ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ФАКТОР ЗБЕРЕЖЕННЯ
ФІТОРІЗНОМАНІТТЯ**

Яворівський Р.Л., Лендєнєва Г.Л.

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Е-mail: forik-botan@i.ua

Науковий аналіз та збереження раритетної фракції у структурі загального фіторізноманіття певної природно-заповідної території були та залишаються пріоритетними завданнями у проведенні сучасних флористичних і геоботанічних досліджень. Проте, ефективність їх реалізації у значній мірі зменшується, коли існуюча система природоохоронних заходів не у повній мірі відповідає потребам навколишнього середовища певного регіону. Прикладом такої невідповідності вважаємо ботанічний заказник загальнодержавного значення «Ваканци», котрий знаходиться у Шумському та Кременецькому районах Тернопільської області. Створений указом Президента України від 27 липня 2016 року, № 312. Загальна площа території становить 56,88 га, в тому числі: 2,5 га земель державної власності, які перебувають у постійному користуванні Кременецького районного лісгосподарського підприємства «Кремліс»; 54,38 га земель державної власності (запас), котрі знаходяться поблизу сіл Плоске (5,8 га) та Чугалі (0,3 га) Кременецького і села Вілія (38,28 га) Шумського районів.

Під охороною тут перебувають ділянки лучно-степової та петрофільної рослинності. На основі аналізу літературних джерел [1, 2, 4] та внаслідок проведених протягом 2013–2017 рр. маршрутно-експедиційних досліджень різного типу фітоценозів було виявлено чи підтверджено зростання на території заказника 9 видів флори, котрі занесені до «Червоної книги України. Рослинний світ (2009)», зокрема, *Botrychium lunaria* (L.) Sw., *Adonis vernalis* L., *Euphorbia volhynica* Besser ex Racib., *Dianthus pseudoserotinus* Błocki, *Salvia cremenecensis* Bess., *Neottia nidus-avis* (L.) Rich., *Platanthera bifolia* (L.) Rich., *Festuca pallens* Host.

Біорізноманіття та його збереження

та *Stipa pennata* L. [5].

Необхідно зазначити, що до 2013 року детальні та системні дослідження стосовно раритетної складової флори заказника, зокрема, встановлення та аналіз ареалів поширення, моніторинг динаміки чисельності червонокнижних і регіонально-рідкісних видів на його території практично не проводились. Тому головним завданням наших досліджень були аналіз сучасного стану та розробка наукових рекомендацій щодо перспектив збереження і раціонального використання флори ботанічного заказника «Ваканци».

19 видів досліджуваної флори належать до «Переліку рідкісних, і таких, що перебувають під загрозою зникнення видів рослинного світу на території Тернопільської області»: *Anemone sylvestris* L., *Actaea spicata* L., *Filipendula vulgaris* Moench, *Potentilla alba* L., *Trifolium montanum* L., *Anthyllis schivereckii* (DC.) Blocki, *Chamaecytisus ruthenicus* (Fisch. ex Wołoszcz.) Klášková, *Melittis sarmatica* Klok., *Salvia nutans* L., *Teucrium montanum* L., *Helianthemum nummularium* (L.) Mill., *Scorzonera purpurea* L., *Pyrethrum corymbosum* (L.) Scop., *Centaurea stricta* Waldst. et Kit., *Helichrysum arenarium* (L.) Moench, *Convallaria majalis* L., *Iris hungarica* Waldst. et Kit., *Allium podolicum* Blocki ex Racib. та *Carex humilis* Leys. [3].

Популяції окремих видів на території заказника трапляються одиничними локалітетами, зокрема, *Alyssum gmelinii* Jord., *Asperula cynanchica* L., *Inula hirta* L., *Anthemis subtinctoria* Dobrocz. та ін. Їх збереження є обов'язковою умовою для забезпечення стабільності усієї раритетної рослинності та біологічних зв'язків у біоценозах в цілому.

Основними чинниками, що впливають на скорочення чисельності популяцій червонокнижних, ендемічних та рідкісних видів на території заказника вважаємо неконтрольоване випасання худоби місцевим населенням, зривання особин ранньовесняних ефемерів для задоволення естетичних потреб, заготівля окремих видів як лікарської сировини, заростання ділянок раритетної лучно-степової рослинності чагарниковими формами, недостатнє природне поновлення та вузька еколого-ценотична амплітуда окремих видів тощо. Ці чинники сукупно уже призвели до негативної динаміки чисельності окремих видів,

Біорізноманіття та його збереження

зокрема, *Melittis sarmatica* Klok., *Dianthus pseudoserotinus* Błocki, *Adonis vernalis* L., *Stipa pennata* L., *Helichrysum arenarium* (L.) Moench та ін..

Отже, зважаючи на все вище зазначене можемо констатувати, що для цієї території з її особливостями фіторізноманіття, значною кількістю популяцій червонокнижних, ендемічних та регіонально-рідкісних видів флори та негативним станом окремих її популяцій статус ботанічного заказника загальнодержавного значення є недостатнім та малоефективним.

Тому рекомендуємо змінити статус досліджуваної природоохоронної території шляхом її приєднання до структури Національного природного парку «Кременецькі гори», що дозволить продовжити дослідження на більш ефективному науковому рівні та забезпечити належні заходи щодо охорони популяцій рідкісних видів флори.

Література

1. Дудар Л. Г. Червона книга Шумщини / Л. Г. Дудар, Г. Л. Дудар. – Шумськ, 2014. – 136 с.
2. *Определитель* высших растений Украины / Доброчаєва Д. Н., Котов М. И., Прокудин Ю. Н. и др. – Киев: Фитосоциоцентр, 1999. – 548 с.
3. *Перелік* рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення видів рослин на території Тернопільської області // Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України (довідкове видання). – К. : Альтерпрес, 2012. – С. 118–120.
4. *Флора УРСР*: в 12 т. / [за ред. О. В. Фоміна (т. 1), Є. І. Бордзіловського (т. 2), Є. М. Лавренка (т. 2), М. І. Котова (т. 3, 4, 8–10), А. І. Барбарича (т. 3, 8), М. В. Клокова (т. 5, 7), О. Д. Вісюліної (т. 5, 7, 11, 12), Д. К. Зерова (т. 6)]. – К.: В-во АН УРСР. – Т. 1. – 1936. – 202 с.; Т. 2. – 1940. – 589 с.; Т. 3. – 1950. – 426 с.; Т. 4. – 1952. – 690 с.; Т. 5. – 1953. – 528 с.; Т. 6. – 1954. – 612 с.; Т. 7. – 1955. – 658 с.; Т. 8. – 1957. – 544 с.; Т. 9. – 1960. – 692 с.; Т. 10. – 1961. – 491 с.; Т. 11. – 1962. – 589 с.; Т. 12. – 1965. – 591 с.
5. *Червона книга України. Рослинний світ* / за ред. Я. П. Дідуха. — К. : Глобалконсалтинг, 2009. — 912 с.